

6 Haruldased pronkskaused Rahkla külast

15.–16. aprill 2023. Lääne-Viru maakond, Rakvere vald, Rahkla küla
Uuringu korraldajad: otsinguklubid Kamerad ja Vironia
Uuringu meeskond: arheoloogid Ain Mäesalu (Tartu Ülikool) ja Mihkel Tammet, Silver Jäger (OÜ Muinasprojekt), 23 hobiotsijat otsinguklubidest Kamerad (eestvedaja Dmitri Šutov) ja Vironia (Igor Letitski)
Uuringu ajend: 1268. aasta Rakvere lahingupaiga otsingud Lääne-Virumaal

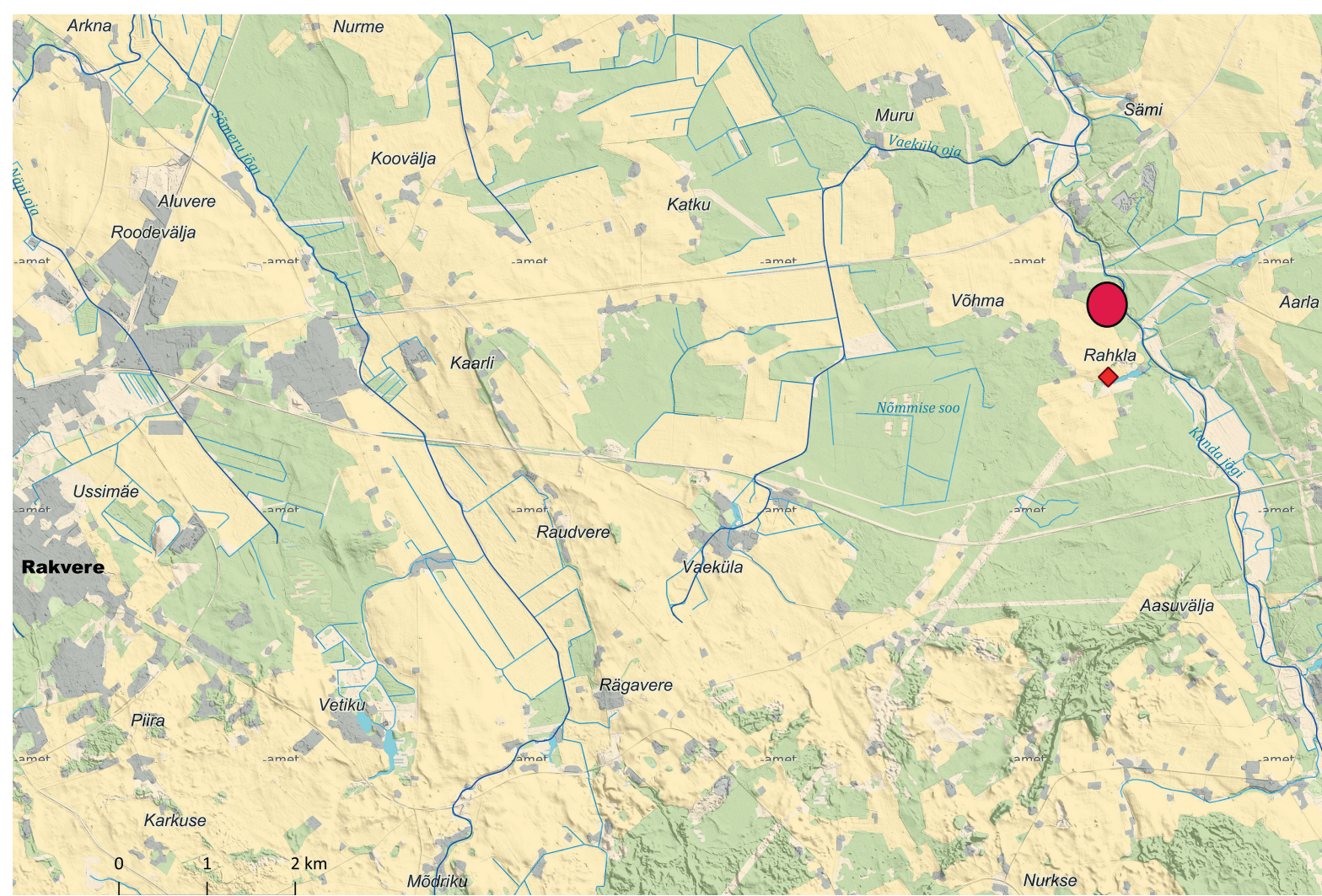
Mitu aastat otsitud Rakvere lahingupaika Rahklast ei avastatud, küll aga õnnestus leida uus muinasaegne kalmistu ja asula, viis toorraua kamakat, muinasehteid ja paar väikest Liivimaa sõja aegset hõbeaaret. Kõige erakordsem leid oli aga Igor Letitski avastatud 23 pronkskaussi, mis olid peidetud umbes 800 aasta eest maasse kahte hunnikusse kummuli.

Selliseid 11.–13. sajandi pronkskausse on leitud põhjapoolsest Euroopast mujaltki. Nende tõenäoline valmistamispaik asus Põhja-Saksamaal. Kausse on oletuslikult seostatud kirikliku liturgiaga või peetud aadlike laua- või rituaalseteks kätepesunõudeks.

Kui mujal leitakse kausse ühekaupa, siis Eestis esineb neid koos mitu või mitukümmend. Varasemate teadete põhjal võib Eestist leitud olla umbes 230 kaussi, muuseumidesse on neist jõudnud 59. Virumaalt pärineb 178 kaussi 11 leiukohast. Kui varem leitud kaussidest vaid seitsme sisepinnal on graveeritud jooniseid ja ladinakeelseid tekste, siis Rahkla 23 kaustist olid kaheksa graveeringutega. Arheoloogid Toomas Tamla ja

Heiki Valk pakkusid välja, et põhi-osa sellistest kaussidest toodi Eestisse Taani kuninga Valdemar II ristimis- ja vallutusretkedel. Tõenäoliselt kasutati kausse vaagnatena 1220. aastal Virumaa elanike ristimisel, aga ühtlasi võidi neid kinkida tähtsamatele ristitutele. Eestlased võisid kausse maasse peita kui väärtuslikku toormaterjali pronksehete valmistamiseks.

Kuna osa Rahkla kausse on täiesti uued 12.–13. sajandi kunstiteoseid, on neil suurt väärtust nii Eesti kui ka välismaa arheoloogidele, kunstiajaloolastele ja ajaloolastele.

Hansaकाusside leiukoht Rahkla külas Lääne-Virumaal. Aluskaart: Maa-amet

Kausside väljakaevamise algus. Foto Dmitri Šutov

Esimene kaustikul on juba välja võetud, toimub teise hunniku ülesvõtmine. Foto Silver Jäger

Uuri siit kausside leiukoha 3D mudelit

Vie kausi keskel asub naisefiguur ja selle ümber neli suhteliselt sarnast rinnafiguuri. Sellise üldkujundusega kausse on leitud varemgi, sh Eestist. Kõik naisefiguurid kannavad laia mantlilaadset rõivaeset ja peakatet, mis kausi keskel figuuril meenutab krooni. Enamasti hoiavad naised vasakus käes mingit eset (nt raamat, pärgamendirull, kaanega anum). Sageli ümbritsevad naisi lisaks voorusi või patte tähistavad ladinakeelsed sõnad.

Siinse kausi keskne naisefiguur hoiab mõlemas käes ilmselt raamatut. Tema ümber on kirjutatud HUMILITAS (alandlikkus) ja ümbritsevatele figuuridele: FIDES (usk), SPES (lootus), CARITAS (armastus) ja PACIENTIA (kannatlikkus). Kausi äärtele stiliseeritud taimede vahele on kirjutatud vooruslikkusega seotud 12 sõna, milles esineb rohkesti vigu: BONITAS (headus), BEGINITAS (heatahtlikkus), MANSUETUDO (leebus) jne.

Kausil olevatel naisefiguuridel on pea ümber pühakuoreool. Keskmise naisefiguuri ümber on kirjutatud HUMILITAS (alandlikkus) ja ümbritsevatel figuuridel: FIDES (usk), SPES (lootus), PACARITAS (armastus) ja PACIENTIA (kannatlikkus). Kausi äärtele stiliseeritud taimede vahele on hoiatuseks kirjutatud neli korda ODIUM (vihkamine), PECCATUM (patt) ja DOLUS (petlikkus).

Kolm kaussi on teistsuguse kujundusega. Kesksest figuurist üleval ja all kujutatakse mingit ehitist, vasakul pool kaht rida sõdalasi ja paremal pool sõjamehi võitlemas sireenidega. Sellise kompositsiooniga kausse pole varem leitud ei Eestist ega mujalt Euroopast.

Kahe kausi keskel kujutatakse kilbiga sõdalast. Siin kujutatu paremas käes võib olla haruldaselt lühikese teramikuga pistoda. Mehe ümber on kirjutatud HVMILITAS (alandlikkus). Ühel sarnase kujundusega kausi on keskel sõdalase asemel naisefiguur.

Kausi üla- ja alaosa kujutatakse müüri taga asuvat kahekorrulist sammaskäikudega hoonet, müüri ennast piirab mõlemalt poolt tornilaadne ehitist.

Kausi teisel küljel näeme keskel suurt tiibu tõstvat kotkast ja tema kõrval sireene, kelle vastu astub mõlemalt poolt üks mõõga ja kilbiga sõdalane. Sireenid olid Kreeka mütoloogias meresaaarel elavad linnu keha ja naise peaga deemonid, kelle peibutav laul pani mööda seilavad meremehed unustama laevajuhtimise, nii et laevad hukkusid karidel. Keskaegsetes müütides ja legendides on sireene samuti peetud ohtlikeks võrgutajateks.

Kausi ühel küljel seisavad vastastikku viiest sõjamehest koosnevad read. Langetatud peadega meeste vahele on risti pandud odad. Kas see joonis kujutab pärast lahingut toimunud rahuleppe sõlmimist, alistumist või midagi muud? Fotod Tarvi Toome

